

SUVREMENA EGZEGEZA U CRKVI

DR. ZVONIMIR IZIDOR HERMAN, OFM

1. Uvodne napomene

1. 1. Naslov ovoga predavanja treba ponajprije malo pojasniti da ne bi možda netko očekivao nešto o čemu ovdje neće biti riječi.

Pod sintagmom »suvremena biblijska egzegeza« mislim na današnje više-manje općeprihvaćene znanstvene metodološke pristupe Bibliji kojima se egzegetska znanost služi u tumačenju pisane Božje riječi. Naglasak je, naravno, na katoličkoj egzegezi ili, bolje rečeno, na egzegetskoj metodologiji prihvaćenoj od katoličkih bibličara i odobreno, odnosno ne izrijekom zabranjenoj, od crkvenog Učiteljstva. Treba, međutim, odmah pojasniti da je danas u znanstvenoj biblijskoj egzegezi, što se metodologije tiče, postignut toliki interkonfesionalni konsenzus, suglasnost, da se može jednostavno govoriti o biblijskoj egzegezi *tout court*, barem glede katoličko-protestantske strane (uključivši, jasno, i anglikanske crkve i druge glavne ogranke reforme). Usudio bih se reći da tom današnjem egzegetskom metodološkom konsenzusu nekako izmiče egzegeza istočnih crkava, odnosno pravoslavnih stručnjaka i učilišta, kojih je metodološki pristup Bibliji još uvijek uvjetovan, ako ne isključivo, onda izrazito, odrednicama patrističko-duhovne egzegeze. Moglo bi se dakle govoriti o izvjesnom dvotrećinskom ekumenskom egzegetskome metodološkom suglasju. Štoviše, današnja katoličko-protestantska egzegetska metodološka suglasnost dosegla je toliki stupanj da je uvaženi luteranski egzegeta i hanoverški biskup Eduard Lohse još 1972. predložio da bi se u doglednoj »budućnosti na njemačkim sveučilištima katolička i evangelička teologija mogle učiti na zajedničkim fakultetima... Neke katedre, poput dogmatike i moralne teologije, trebale bi biti dakako konfesionalno odvojene, ali drugi ogranici, primjerice egzegeza, ne bi trebali imati konfesionalnog usmjerenja.«¹ Ta smiona tvrdnja, makar se još danas činila neostvarivom utopijom (jedan ju je naš uvaženi egzegeta 1973. odmah apriorno eliminirao i naveo kao *corpus delicti* egzegetskog vrluda-

¹ Prenosim tekst prema izvještaju »Exegese intrkonfessionell« u: *Bibel und Kirche* 27 (1972) 123. – Što se tiče pristupa Bibliji ortodoksnih crkava i teologija, vrlo dobar uvid može se dobiti u interkonfesionalnom zborniku *Lettura ecumenica della Bibbia* (Bologna, 1977), u kojem istaknuti egzegete pojedinih crkava daju stručan uvod u biblijske knjige (zastupljena je i hebrejska egzegeza). Usp. također P. BEAUCHAMP, P. GRELOT (i ostali), *Lectures actuelles de la Bible*, »Les quatre fleuves« 7; Paris, 1977; tal. pr. »Studi biblici« 48; Brescia, 1979.

nja),² već sam po sebi govori itekako o stanju biblijskih znanosti na ekumenskom planu. Nije tu riječ ni o kakvoj irenističkoj nivelizaciji ili relativizaciji, nego o konkretnoj činjenici da se na egzegetskom području razvila tolika metodološka suglasnost da je kadra biti podlogom svecrkvenoga ekumenskog stremjenja. S ovoga mjesta treba istaknuti – nije to samo moje mišljenje, nego općepriznata činjenica – da je upravo katoličko-protestantski egzegetski konsenzus pridonio u velikoj mjeri i ekumenskom zbližavanju dotičnih crkava,³ ali i sveopćem napretku teoloških disciplina, napose dogmatike, čiji su suvremeni domašaji nezamislivi bez egzegetskih rezultata tako često sumnjičene povijesno-kritičke metode.⁴

1. 2. Danas više nitko ozbiljno ne dovodi u pitanje temeljne odrednice povijesno-kritičkog pristupa Bibliji. U prošlosti je svakako bilo zastranjivanja, tabalo se neutritim putima (Heidegger bi rekao kroz »Holzwege«), ali samo dotle dok se nije izišlo na sigurnu stazu metodološke provjerljivosti. Ta je staza, ili bolje rečeno »egzegetska prometnica«, obilježena danas svim mogućim signalima i znakovljem, koji slučajnog namjernika, ali i egzegeta koji njome danomice putuje, upozoravaju i čuvaju od nepotrebnih ili opasnih skretanja i zavoja, koji su – metaforički govoreći – stajali života generacije i generacije biblijskih pionira, počev od Richarda Simona, katolika i začetnika suvremene egzegeze, do Rudolfa Bultmanna, preko Wellhausena, Gunkela, Lagrangea itd., sve odreda ljudi koji su biblijsko istraživanje uspjeli uzdići na dostojanstvo suvremene metodološke znanosti.⁵ Nije moja dužnost da ovdje ocrtavam dug i

² Usp. A. ŠKRINJAR, »Sadašnje stanje biblijske znanosti u Katoličkoj crkvi«, *Obnovljeni život* 26 (1973) 310-331. Lohse »Jamačno opaža kako ona (tj. egzegeza) već ionako postaje interkonfesionalna. Kardinal Bea ne bi nikad pristao na to!... Ja se s njime slažem« (str. 320-321)

³ Usp. R. E. BROWN, »Der Beitrag der historischen Bibelkritik zum ökumenischen Austausch zwischen der Kirchen«, u: J. RATZINGER (izd.), *Schriftauslegung im Widerstreit*, QD 117; Freiburg-Basel-Wien, 1989, str. 81-97. Usp. R. E. BROWN, *Biblical Reflections on Crises Facing the Church*, New York, 1975, napose 2. dio: »Crises in Ecumenism« (41ss).

⁴ Ta je utjecajnost suvremene egzegeze interdisciplinarno razrađena u *Theologische Quartalschrift* 159 (1979), br. 1. – Na temelju programatskog članka J. Blanka, »Exegese als theologische Basiswissenschaft« (2-23), razvila se plodna diskusija: H. Küng, »Historisch-kritische Exegese als Provokation für die Dogmatik« (24-36); W. Kasper, »Vom Ton, von der Grundlagen und von der Kritik in der Theologie. Metakritische Anmerkungen zu J. Blank, Exegese als theologische Basiswissenschaft« (36-40); B. Lang, »Der Exeget zwischen historischer Distanz und theologischer Mitverantwortung« (41-43); H. J. Vogt, »Exegese und Kirchengeschichte. Antwort auf J. Blank, Exegese als theologische Basiswissenschaft« (44-54); W. Bartholomäus, »Die Religionspädagogik vor dem Anspruch der Exegese« (55-57); H. Schweizer, »Zur Systematisierung der Theologie. Ein Beitrag zur Methodendiskussion in der Theologie. Dargestellt anhand von 1 Kön 15 und 2 Chr 14-16« (58-67); J. Blank, »Schlusswort« (67-71). – Usp. također R. E. BROWN, *Biblical Exegesis and Church Doctrine*, New York – Mahwah, 1985. – Za protestantsko motrište suodnosa »egzegeza – Crkva« usp. F. HAHN, »Exegese, Theologie und Kirche«, *ZThK* 74 (1977)25-37; H. WEDER, »zum Problem einer 'christlichen Exegese'. Ein Versuch, einige methodologische und hermeneutische Anfragen zu formulieren«, *NTS* 27(1980-81)64-82.

⁵ O tome imamo na hrvatskom jeziku vrlo dobar prikaz: L. Alonso SCHÖKEL, *Današnji čovjek pred Biblijom*, Zagreb, 1986; preveo J. Kresina. Premda izvornik seže u daleku 1959, profesor Papinskoga biblijskog instituta proročki je vidovito predvidio ono što će II. vatikanski sabor zacrtati kao odrednice u Dogmatskoj konstituciji *Dei verbum*. – Usp. također R. E. BROWN (i ostali), *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Zagreb, 1980; preveo M. Zovkić, napose: A. SUELZER, »Današnje istraživanje Starog zavjeta« (9-52) i J. KESELMAN, »Današnje istraživanje Novog zavjeta« (227-264).

mukotrpan put koji je trebalo prokrciti i prokročiti da bi se došlo do današnje provjerene i provjerljive egzegetske metodologije.⁶

2. Suodnos egzegeze, biblijske teologije i dogmatike

2. 1. Htio bih u ovom prvom dijelu nabaciti samo neke postavke koje zadiru u bit suvremenoga egzegetskog istraživanja. Biblijska se egzegeza u mnogočemu razlikuje od ostalih teoloških disciplina. Neki uvaženi katolički egzegete⁷ čak smatraju da, premda mi se to osobno čini pretjeranim, egzegeza kao takva ne bi *stricte* spadala u teološke discipline, nego da bi je se trebalo smatrati pomoćnim teološkim ogrankom koji istom u sintezi *biblijske teologije* postaje punopravnim članom teološkog zbora. U toj tvrdnji ima svakako nešto istine, jer između egzegeze i biblijske teologije postoji kvalitativna različenost i to baš u činjenici što egzegeza metodološkim tumačenjem takoreći svakog pojedinoga biblijskog retka pripravlja materijal za jednu objedinjenu biblijsko-teološku sintezu. Ili da pojasnim parafrazirajući naslov poznate i nedavno i u nas prevedene knjige Felixa Porscha:⁸ egzegeza pomno prikuplja, iščitava i svojim istančanim instrumentarijem prisluškuje mnoštvo glasova biblijskoga teksta, koje onda biblijska teologija nastoji objediniti, koliko je to moguće, u harmonično suzvučje jedne vjere. Zato znanstvena egzegeza i biblijska teologija ne mogu jedna bez druge. Ako ih se radikalno razdijeli, ili da budem konkretniji, ako se netko duhovno-teološki hrani isključivo egzegetskim rezultatima ili pak isključivo sintezama biblijske teologije, može vrlo lako doći do dihotomije u čitanju biblijske poruke, jer egzegeza sa svoje strane pruža samo fragmentarne rezultate povijesno-kritičkog istraživanja, dok biblijska teologija opet sa svoje strane te iste rezultate samo pretpostavlja i, bez ponovna tumačenja kako se do njih došlo, razrađuje, odnosno ugrađuje u širu biblijsku sintezu. Zato se ta sinteza mnogima može činiti ishitrenom ako se ne poznaje znanstveni *iter*, odnosno metodološki postupci kojima se došlo do određenih zaključaka i rezultata.

⁶ Kao primjer te provjerene i provjerljive metodologije, barem što se tiče NZ-a, usp. H. CONZELMANN – A. LINDEMANN, *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, Tübingen, 1985; 8. dopunjeno izd., udžbenik koji je podjednako u uporabi na katoličkim i protestantskim teološkim fakultetima njemačkoga govornog područja. Usp. ipak neke kritičke opaske prigodom talijanskog prijevoda: *Antonianum* 62(1987)128-134 (Z. I. Herman).

⁷ Usp. J. M. SEVRIN, »L' exégèse critique comme discipline théologique«, *RTL* 21(1990)146-162. – Takvu mogućnost dopušta, premda mnogo suzdržanije i nijansiranije, i H. SCHÜRMANN, »Bibelwissenschaft unter dem Wort Gottes. Eine selbstkritische Besinnung«, u: K. KERTELGE, T. HOLTZ, C. P. MÄRZ (izd.), *Christus bezeugen. Für Wolfgang Trilling*, Freiburg-Basel-Wien, 1990, str. 11-42.

⁸ F. PORSCH, *Mnogo glasova, jedna vjera. Novozavjetna teologija. Njezini počeci, razvitak i osnovni smjerovi*, Zagreb, 1988; preveo M. Zovkić. Općenito o biblijskoj teologiji usp. H. GRAF REVENTLOW, *Hauptprobleme der biblischen Theologie im 20. Jahrhundert*, (EdF 203; Darmstadt, 1983; H. J. KRAUS, *Systematische Theologie im Kontext biblischer Geschichte und Eschatologie*, Neukirchen-Vluy, 1983. – Za novozavjetnu teologiju imamo na hrvatskom jeziku, osim zbornika R. E. BROWNA (bilj. 5), izvrstan pregled u skriptama koje je za studente KBF-a Sveučilišta u Zagrebu priredio M. J. Fućak, *Događaj Isus Krist. Uvod u novozavjetnu biblijsku teologiju*, Zagreb, 1985.

2. 2. Ta opasnost, ja bih je nazvao dualističkog čitanja Biblije, tj. da se s jedne strane ima u vidu samo egzegetske rezultate, a s druge isključivo biblijsko-teološke, izražena je posebice u teološko-dogmatskim sintezama, koje su u najširoj javnosti, i ne samo kršćanskoj, i najčitanije. Spomenut ću samo dva neuralgična primjera koja su imala posljednjih godina i najviše odjeka, pozitivnih i negativnih, čak i izvan kršćanskog obzorja. Riječ je o knjigama dvojice poznatih katoličkih dogmatičara, Hansa Künga i Eduarda Schillebeeckxa.

Hans Küng je, naprimjer, svoju dogmatsku sintezu *Christsein*⁹ nastojao posve sagraditi na temeljima i rezultatima suvremene egzegeze, ali je u nekim ključnim temama, kao što su Isusovo božanstvo i uskrsnuće, izabrao kao metodološki pristup isključivo jednostrani bultmannovski egzegetski smjer, tako da je i Küngova teološka sinteza silom prilika morala dobiti biljeg isključivosti, unatoč svojoj intelektualnoj privlačnosti i estetskoj izražajanosti.

Drugi primjer jednostrane uporabe egzegetskih datosti u stvaranju kristološko-dogmatske sinteze moglo bi se vidjeti u dvosveščanoj kristologiji Eduarda Schillebeeckxa (u talijanskom prijevodu oko 2000 str.).¹⁰ Za razliku od Künga, najpoznatiji nizozemski teolog nije samo vrstan dogmatičar nego i izvrstan poznavalac suvremene egzegeze i to do te mjere da je čitavu svoju kristologiju zasnovao na egzegetskim hipotezama i rezultatima (uvrstio je čak i problematičnu kristologiju hipotetičnog izvora logijâ – Logienquelle).¹¹ Zato je Schillebeeckxova sinteza najbolji primjer kako bi izgledala kristologija kada bi bila građena isključivo na rezultatima suvremene egzegeze bez šireg konteksta crkveno-dogmatske predaje.¹²

Uputno je u ovom kontekstu spomenuti i jednu drugu zanimljivost glede suodnosa suvremene egzegeze i teološko-dogmatske prikazbe kršćanske poruke. Dok su se Küng i Schillebeeckx obilno napajali na egzegetskim izvoristima, premda svaki na svoj način, dva druga podjednako značajna katolička sistematičara, sada već pokojni Karl Rahner i Hans Urs von Balthasar, u svojim su sintezama nadaleko zaobilazili rezultate suvremene egzegeze, makar su obojica imali zasebne metodološke pristupe kršćanskom fenomenu (Rahner egzistencijalno-antropološki na heideggerovskim zasadama i jezičnim odrednicama, a Urs von Balthasar patrološko-estetski). Rahner, primjerice, u svojoj teolškoj sumi *Grundkurs des Glaubens* na 440 stranica teksta samo 38 puta, ako sam točno prebrojio, izrijekom navodi biblijske tekstove, i to neke više puta, a Stari zavjet tek jedanput.¹³ Ta se

⁹ Usp. H. KÜNG, *Christsein*, München-Zürich, 1974.

¹⁰ Usp. E. SCHILLEBEECKX, *Gesù. La storia di un vivente*, Brescia, 1976; Id., *Il Cristo, La storia di una nuova prassi*, Brescia, 1980.

¹¹ Usp. E. SCHILLEBEECKX, *Gesù* (bilj. 10) 96ss.

¹² Usp. W. KASPER, »Das Verhältnis von der Schrift und Tradition. Eine pneumatologische Perspektive«, *ThQ* 170(1990)161-190. Za suodnos »Biblija – predaja«, napose u 2. pogl. *Dei verbum*, usp. U. BETTI, *La dottrina del Concilio Vaticano II sulla trasmissione della Rivelazione. Il capitolo II della Costituzione dommatica Dei Verbum*, SPAA 26; Roma, 1985.

¹³ K. RAHNER, *Grundkurs des Glaubens*. Einführung in den Begriff des Christentums, Freiburg-Basel-Wien, 1976. Usp. prikaz samoga Rahnera u Id., *Schriften zur Theologie. Bd. XIV. In Sorge um die Kirche. Bearbeitet von Paul Imhof SJ, Zürich-Einsiedeln-Köln*, 1980, str. 48-62. Rahner naglašava da želi »nur so viel Exegese und Bibeltheologie in den Grundkurs hineinnehmen, als es unbedingt notwendig ist« (Id., *Grundkurs*, 25). – Tom svojom opaskom

statistička činjenica može činiti sporednom, ali često su upravo sporedne stvari vrlo indikativne, a u ovom je slučaju indikativno to da se i danas uvod u bit kršćanstva može napisati ne kažem bez, ali pokraj i mimo Biblije i biblijskih znanosti. To neka bude samo usput rečeno kao izvjestan pokazatelj vrhunsko-dogmatskog ophođenja s Biblijom i suvremenom egzegezom: s jedne strane (Küng i Schillebeeckx) previše Biblije i egzegeze, a s druge strane (Rahner i Urs von Balthasar)^{13a} premalo ili vrlo malo.

3. Eklezijalni kontekst suvremene egzegeze i višelikost Riječi Božje

3. 1. Prelazim sada konkretnije na samu biblijsku egzegezu kako ona dolazi do izražaja u Crkvi, dakle u eklezijalnome katoličkom okolišu. Bibliju se, dakako, može studirati i egzezirati i mimo Crkve, što se danas nerijetko i događa: egzegeza ima svoju znanstvenu metodologiju i svoj instrumentarij, koji se može naučiti bez obzira na konfesionalnu pripadnost, tako da se ne može nijekati kako i jedan takav egzegeta može pod čisto literarnim vidom mjerodavno interpretirati Bibliju poput bilo koje knjige antike. U takvoj je egzezezi, međutim, izrazita tendencija da se Bibliju, dakle *pisanu* Božju riječ, uzdigne i tretira kao *apsolutnu* Riječ Božju ili drukčije rečeno, da se Bibliju izvadi iz njezina vitalnoga konteksta, a to je upravo Crkva, koja je Bibliju takoreći iznjedrila, rodila. U katoličkom je poimanju Biblija shvatljiva jedino u eklezijalnom kontekstu, i iz njeja i starozavjetne *kahal* i novozavjetne *ekklesiae*. Ili da budem pojednostavljeno slikovit: može se ribu izvući iz vode i secirati je skalpelom na anatomskom stolu, ali to više nije živi tvor. Slično je i s Biblijom ako je se istrgne iz eklezijalnog ozračja i studira i tumači kao samostalan fenomen i realitet. Takvim egzegetskim postupkom biblijski tekst postaje običnim arheološkim objektom, koji – zatočen u prošlosti – nije više kadar izazovno i oslobađajuće progovoriti u sadašnjost i u budućnost.

Možda je jedan od glavnih uzroka suzdržanosti, pa usudio bih se reći i sumnjičavosti, mnogih vjernika i crkvenih ljudi spram suvremene biblijske egzegeze upravo taj što egzegeti nerijetko i Bibliju i njezinu znanstvenu interpretaciju isključuju iz sveobuhvatnosti Riječi Božje i uzdižu je – taj *upismenjeni* oblik Riječi Božje – na *jedini* izražaj objaviteljskog fenomena koji zovemo

ne želim ni u kojem slučaju umanjiti monumentalnu veličajnost Rahnerova djela, koju je naglasio u svojoj opsežnoj recenziji J. Ratzinger (još kao Münchenski nadbiskup!): »Man muss dankbar sein, dass Rahner als Frucht all seiner Bemühungen zuletzt diese imponierende Synthese geschaffen hat, die eine Quelle der Inspiration bleiben wird, wenn ein Grossteil der heutigen theologischen Produktion vergessen ist« (J. kard. RATZINGER, »Vom Verstehen des Glaubens. Anmerkungen zu Rahners *Grundkurs des Glaubens*«, *ThRv* 74(1978)177-186 (cit. 186.)

^{13a} H. Schürmann nam je sačuvao možda posljednje pismeno svjedočanstvo velikoga bazelskog teologa, tada već imenovana kardinalom: »Ich kann noch ein persönliches Kärtchen von H. U. v. Balthasar zitieren (geschrieben am Vorabend seines plötzlichen Todes, von ihm selbst noch abends zum Briefkasten getragen laut Mitteilung seiner Hausgemeinschaft, Poststempel: Basel II – 26. 6. 88 – 14h): 'Dann natürlich 1.) Christus *ist* das *Wort* und 2.) Schrift (primär) – Tradition – Lehramt als untrennbar, und Exegese gehört zu 2.) und 3.)... Ich habe mich viel mehr als Barth von Exegeten belehren lassen'« (H. Schürmann, »Bibelwissenschaft« /bilj, 7/ 16. bilj. 14).

Riječju Božjom. K tome još pridolazi problematično ophođenja s egzegezom mnogih sistematičara, koji jedan oblik egzegeze izdvajaju iz cjelokupne egzegetske problematike samo zato jer je možda najpogodniji za njihov dogmatski vidokrug, ali tako čine medvjedu uslugu samoj egzegetskoj raboti. Stoga vjerujem da je jedna od najurgentnijih zadaća suvremene katoličke egzegeze da se Bibliju kao *pisanu* Božju riječ, nakon bogodane i dobrodošle pokoncilske euforije koja je Bibliju izvukla iz tisućljetnog geta, iznova uznastoji čitati i egzegetirati u širem i cjelokupnijem eklezijalnom kontekstu i suzvučju Riječi Božje, odnosno – parafrazirajući *Dei verbum* – u dosluhu s onim stalnim otajstvenim dijalogom kojim Bog po Duhu Svetom »bez prekida razgovara sa zaručnicom svoga ljubljenoga Sina« (DV 8). Biblija kao zapisana Božja riječ samo je dio, premda eminentan dio, cjelokupne Riječi koju je Bog uputio i još uvijek upućuje ljudima.

3. 2. Da bolje pojasnim tu problematiku, prislonit ću se na nedavna razmišljanja jednog od najvećih katoličkih egzegeta današnjice, Heinza Schürmanna, koji je oko sredine 1990. objavio programatski članak: »Biblijska znanost pod Riječju Božjom. Samokritično osvještenje.«¹⁴ Pri kraju svoga životnoga puta, posvećena isključivo novozavjetnoj egzegezi, prof. Schürmann uviđa i upozorava da nam Riječ Božja dolazi ususret *višeliiko* uobličena. Izdvojit ću ovdje samo četiri naličja Riječi Božje, koja mi se čine najbitnijima.

3. 2. 1. *Riječ Božja prije Pisma i uz Pismo* (»vor und neben der Schrift«) – Tom sintagmom želi se naznačiti suodnos onoga što se zove »viva vox Evangelii« (DV 8) i Sveto pismo. Drugim riječima: prva Crkva kao zajednica i Pismo kao zapisana Božja riječ nastajali su vremenski uporedno, paralelno. Konkretno primjer: dok je Pavao osnivao i oblikovao prvokršćanske zajednice, istodobno je i pisao svoje poslanice, koje će kasnije ući u novozavjetni kanon. *Živa riječ* evanđelja pripremljala je eklezijalni okoliš u kojem će nastati *pisana* Božja riječ kao autoritativni zapis naviještane Riječi. I iz toga zapisa – Biblije – Crkva će kasnije crpiti impulse za svoje daljnje naviještanje, koje i danas, uz Pismo, još uvijek odjekuje kao »viva vox Evangelii«.¹⁵

3. 2. 2. *Riječ Božja u Pismu* (»in der Schrift«). – Upravo ta zapisana i takoreći *uslovljena*, slovno fiksirana Riječ Božja koju zovemo Biblijom, istinskim je predmetom istraživanja egzegetskih znanosti. Ali ne samo to, nego, prema prelijepoj definiciji DV 24, »proučavanje svetih stranica treba da bude kao duša svete teologije (Sacrae Paginae studium sit veluti anima Sacrae Theologiae)«. Tom je formulacijom biblijsku znanost obilježio najviši crkveni autoritet kao eminentnu teološku disciplinu (i to je glavni dokaz protiv emarginiranja egzegeze iz teološkog zbora, o čemu je bilo govora na početku). Prof. Schürmann s pravom naglašava da je Pismo nosilac i čuvar božanske istine *jedino* u svojoj cjelokupnosti, objedinjenosti, jer nijedna pojedinačna biblijska knjiga ne sadrži cijelu istinu »koju je Bog poradi našega spasenja htio da bude zapisana« (DV 11). Zato je egzegetska znanost upravo svojom teolo-

¹⁴ H. SCHÜRMAN, »Bibelwissenschaft« (bilj. 7).

¹⁵ Usp. H. SCHÜRMAN, »Bibelwissenschaft« (bilj. 7), str. 15-17. usp. vrlo dobar sažetak problematike u C. TOMIĆ, *Pristup Bibliji. Opći uvod u Sveto pismo* Zagreb, 1986, str. 92-93, koji prikazuje »različite slojeve« Riječi Božje kako ih zastupaju K. Barth, P. Stuhlmacher i C. M. Martini.

škom usmjerenošću obvezatna metodološki istraživati, rekao bih, objedinjenu istinu cjelokupne Biblije. To bi trebalo biti i glavni zadatak suvremene egzegeze, jer prečesto se događa, što onda biva izvor nesporazuma, da mnogi egzegete od djelomičnih »istina« pojedinih knjiga stvaraju, svjesno ili nesvjesno, tzv. »kanon u kanonu«, nešto slično kao što je svojedobno većina protestantskih teologa i egzegeta u Pavlovom navještaju opravdanja »sola fide« iščitavala srž i jezgro cjelokupne novozavjetne poruke,¹⁶ ili kao što se današnja tzv. teologija oslobođenja u većini slučajeva napaja isključivo na biblijskim tekstovima koji govore o oslobađanju od političke potlačenosti i socijalnih nepravdi i tako jednu sastavnicu, koja je doduše prisutna u mnogim biblijskim izričajima, uzdiže i veliča kao bitnu poruku Biblije.¹⁷

Vjerujem da je upravo ta teološko-egzegetska isključivost, koja se nalazi u mnogim trendovima suvremene teologije, ponukala i kard. J. Ratzingera, prefekta Kongregacije za nauk vjere, da je jedno svoje nedavno vrlo zapaženo predavanje u New Yorku posvetio suvremenoj egzegetskoj problematici i njenim odjecima na teologiju i eklezijalni suživot.¹⁸ No, to samo usput rečeno. Da bi se izbjegla takva hermeneutska isključivost i da bi se uspjeli čitati, odnosno egzegetirati biblijski tekstovi u cjelokupnom suzvučju svetopisamske poruke, prof. Schürmann preporučuje, barem što se Novoga zavjeta tiče, peterostepeni metodološko-egzegetski postupak: pojedinačni navozavjetni izričaj treba ponajprije sagledati u njegovu užem kontekstu (1), zatim (2) u širem makrokontekstu dotičnoga spisa, nakon toga (3) u cjelokupnome novozavjetnom suzvučju, potom (4) u eshatološkoj objedinjenosti sa starozavjetnim obećanjima i na kraju (5) sve zajedno u svjetlu Božje Riječi prenošene »pokraj Pisma«, tj. eklezijalne tradicije.¹⁹ To, jasno, ne znači da se biblijske tekstove treba silom nivelirati ili harmonizirati, odnosno prešućivati unutarnje napetosti pojedinih spisa, jer objedinjenost Pisma ne znači literarni konformizam niti uniformnu istolikost: »Cjelokupnost Pisma jest jedinstvo različitih obećanja i posvjedočenja koja nalaze svoju objedinjenost unutar mnogostrukog svjedočanstva o temeljnom događaju: Božjem eshatološkom spasenjskom djelovanju u Isusu Kristu. To je ono stvarno jedinstvo koje starozavjetnim i novozavjetnim spisima podariva sadržajnu i nezamjenjivu 'objedinjenost'.«²⁰ A to je također onaj »unutarnji identitet Pisma«, kako kaže kard. Ratzinger,²¹ prema kojemu

¹⁶ Usp. E. P. SANDERS, *Paul and Palestinian Judaism. A Comparison of Patterns of Religion* London, 1977, str. 523ss. Usp. *Antonianum* 62(1987)252-256 (Z. I. Herman).

¹⁷ Usp. L. BOFF, *Gesù Cristo liberatore*, Assisi, 1976; tal. pr. A. Sorsaja; Id., *Jesus Christus, der Befreier*, Freiburg-Basel-Wien, 1987; njem. pr. H. Goldstein, K. Hermans).

¹⁸ Usp. J. RATZINGER, »Schriftauslegung im Widerstreit« (bilj. 3), str. 15-44, i programatski uvod samoga kardinala: str. 7-143. usp. kritičke recenzije F. MUSSNER, »Schriftauslegung im Widerstreit« *ThRv* 85(1989)266-272; H. FRANKEMÖLLE, »Schriftauslegung im Widerstreit«, *Bibel und Kirche* 45(1990)200-204.

¹⁹ Usp. H. SCHÜRMAN, »Bibelwissenschaft« (bilj. 7), str. 18; Id., »Thesen zu kirchlichen Schriftauslegung«, *ThGl* 72(1982)330-331.

²⁰ Usp. SCHÜRMAN, »Bibelwissenschaft« (bilj. 7), str. 18.

²¹ Tu je sintagmu upotrijebio i razradio J. RATZINGER, »Das Zeichen der Frau. Versuch einer Hinführung zur Enzyklika 'Redemptoris mater'«, u: *Maria, Gottes Ja zum Menschen*, Freiburg-Basel-Wien, 1987, str. 103-143 (napose 108). Usp. SCHÜRMAN, »Bibelwissenschaft« (bilj. 7) str. 18, bilj. 19.

mora težiti egzegeza pojedinih biblijskih tekstova. Bez toga identiteta koji drži na okupu raznolikost svetopisamskih izričaja, svjedočanstava i glasova, svi se oni rasplinjavaju u mnoštvo neharmoničnih i nesuvislih tvrdnji i pretpostavki, koje onda od Biblije stvaraju literarnu babilonsku kulu u kojoj nitko nikoga ne razumije, a ponajmanje čitatelj dobronamjernik koji je prvi put uzima u ruke.

Budući da je u ovom predavanju riječ o suvremenoj egzegezi u Crkvi, uvjeren sam da upravo traženje toga »unutarnjeg identiteta Pisma« treba biti konačni cilj svake egzegetske metode. Iako su se u novije vrijeme toliki metodološki pristupi Bibliji (kao npr. radikalni strukturalizam) u biti pokazali sterilnima, mislim da je to bilo baš poradi toga što su se zatvorili u mikrokontekst jedne biblijske stranice istrgnuvši je iz makrokonteksta cjelokupne biblijske poruke.

Prije nego prosljedim s nekim metodološkim pojedinostima, htio bih napomenuti još dva obličja Riječi Božje koje prof. Schürmann ističe.

3. 2. 3. *Riječ Božja iza Pisma* (»*hinter der Schrift*«). – Osim eklezijalnog naviještanja u »viva vox Evangelii«, koje prethodi Pismu, i osim navještaja u Pismu, Riječ je Božja uobličena i u konačnom povijesnom eshatološkom krstovskom događaju koji stoji *iza* biblijskog teksta i na kojem sve počiva. U tom smislu biblijski tekst nije ništa drugo nego sakramentalna anamneza toga konačnog spasenjskog događaja u povijesnom Isusu iz Nazareta.²²

3. 2. 4. *Riječ Božja iznad Pisma* (»*über der Schrift*«). – Tom sintagmom prof. Schürmann misli na proslavljenoga Krista, jedinoga Božjeg »egzegetu« prema Iv 1,18. On je kao uskrsnuti i Proslavljeni i danas djelotvoran među svojim vjernima. Pisana je Riječ (Biblija) samo takoreći njegova iskaznica kojom se on predstavlja uvijek novim naraštajima vjernikâ: njima se On, Logos, istinska Božja Riječ koja je »u krilu Očevu« (Iv 1,18), objavljuje ne samo *prije* Pisma, *u* Pismu, *iza* Pisma, nego i *ponad* Pisma. To je onaj Krist o kojem Pavao kaže da »živi u meni« (Gal 2,20) i koji po svome Duhu uvodi vjernike u cjelokupnu istinu (usp. Iv 16,13).²³

Htio sam barem sumarno iznijeti ove prevažne uvide prof. Schürmanna u cjelokupnost i mnogolikost Riječi Božje kako bi došao do izražaja onaj teološko-eklezijalni okoliš, *milieu*, u kojemu se ostvaruje ili bi se trebala ostvarivati i događati biblijska egzegetska znanost, odnosno znanstveno tumačenje upisane Riječi Božje. Uvjeren sam da je upravo zasluga saborske dogmatičke konstitucije *Dei verbum* što je katolička egzegeza postala svjesnom toga svoga životnoga okoliša i što ga ne smatra ograničavanjem vlastita polja rada, nego egzistencijalnim ozračjem i obzorjem bez kojega se sav njezin trud u konačnici guši i izjalovljuje.²⁴

²² Usp. H. SCHÜRMAN, »Bibelwissenschaft« (bilj. 7), str. 32-35.

²³ Usp. H. SCHÜRMAN, »Bibelwissenschaft« (bilj. 7, str. 37-41.

²⁴ Poznata su mi samo dva znanstvena članka posvećena eklezijalno-egzegetskoj utjecajnosti (ili onomu što novije egzegeza zove »Wirkungsgeschichte«) *Dei verbum*: J. Gnllka, »Die biblische Exegese im Lichte des Dekretes über die göttliche Offenbarung«, *MThZ* 36(1985)1-19; R. SCHINACKENBURG, »Dei Verbum und die neutestamentliche Exegese«, *Bibel und Kirche* 45(1990)187-192.

4. Služiteljska zadaća znanstvene egzegeze u Crkvi

4. 1. Suvremene znanstvene metode kojima se služi biblijska egzegeza moglo bi se na neki način prikupiti pod zajedničkom sintagmom *povijesno-kritičke metode* i to u smislu da svaka egzegetska metoda zaozbiljno uzima povijesnu uvjetovanost biblijskoga teksta i da ga kao takvoga adekvatno vrednuje sustavnim metodološkim pristupom, odnosno *kritičkim* pristupom u izvornom smislu te riječi (*krisis* = prosuđivanje, odvagivanje). Takav je kritički pristup nužan ako se ne želi upasti u biblijski doketizam i obezvremeniti, a time i obezvrijediti Riječ Božju utjelovljenu u biblijskom tekstu i tako je lišiti dramatične ozbiljnosti povijesnog događaja i događanja. Kao što je Krist, »utjelovljena Riječ, uzela ljudsku narav s njezinim ograničenostima i slabostima, tako i pisana Riječ nosi u sebi sve nesavršenosti ljudske pisane riječi: uvjetovanost prostorom i vremenom, nedostatke rječnika i stila, neujednačenost same misli i pogreške rukopisnog prenošenja.«²⁵ Ta tvrdnja velikog katoličkoga-egzegetskog zaslužnika *energično upozorava* da su u egzegezi, kao i u kristologiji, uvijek latentno prisutne dvije skrajnosti koje je Crkva od pamtivijeka proglasila herezama: da se naime s jedne strane odviše i prekomjerno naglasi i naglašava isključivo božanska strana Pisma (u kristologiji je to doketizam) ili pak da se, s druge strane, ostane samo na povijesno-ljudskoj dimenziji, odnosno uvjetovanosti Pisma (što bi odgovaralo arijanskoj herezi). Današnje takozvano duhovno-karizmatско čitanje Biblije vrlo je često blisko doketizmu, dok čisto racionalno-znanstveni pristup Bibliji lako podliježe arijanskoj napasti. Zato je mudrost katoličke egzegeze, u duhu *Dei verbum*, upravo u tome da nađe i uvijek iznova pronalazi zlatnu sredinu između tih dviju skrajnosti i tako podjednako vrednuje božansku i ljudsku dimenziju Pisma.

4. 2. Ako danas toliki ljudi, bez obzira na vjeru, s ushitom otkrivaju književnu i civilizacijsko-uljudbenu vrijednost i ljepotu Biblije, onda je to, usuđujem se reći, ponajviše zbog toga što im je pisana Božja riječ pružena u najbolje mogućim prijevodima, sačinjenima na isto tako najviše mogućim izvornim tekstovima u skladu s današnjim dostignućima znanstvene tekstualne kritike. Već sama činjenica da ne posjedujemo niti jedan autograf, izvor-nik, niti jednu biblijsku knjigu, upućuje na duhovno-intelektualnu skromnost svakoga koji u Bibliji traži isključivo božansku Riječ ne vodeći računa o njezinoj utjelovljenosti i uslovljenosti u ljudskoj riječi. Takav se izlaže opasnosti da prečuje istinski Božji govor ili da čuje samo ono što sâm želi čuti. Od nesagledive je važnosti dostignuće suvremene biblijske tekstualne kritike upravo u tome što danas imamo konačno općepriznate »izvornike« i hebrejskoga i grčkoga biblijskog teksta, prema kojima se Biblija prevodi ne samo na žive jezike nego po kojima je priređena (ili barem usklađena) i službena Neovulgata, koju je svečano promulgirao 1979. Ivan Pavao II.²⁶

²⁵ R. de VAUX OP, »Znanost i vjera u proučavanju Biblije. Otac Lagrange«, *Svesci KS*, br. 11(1968)14-21 (cit. 15); usp. J. Kremer, »Vjera u Isusa Krista i novija historijsko-kritička egzegeza«, *Svesci KS*, br. 54 (1984)2-9.

²⁶ Za hebrejski tekst usp. K. ELLIGER – W RUDOLPH, *Biblia hebraica Stuttgartensia*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1967ss; za NZ: *Novum Testamentum graece. Textum*

To međutim ne znači da konačno imamo u ruci biblijski tekst posve istovjetan izvorniku, nego da smo se samo, koliko je to moguće današnjoj tekstualno-kritičkoj metodi, najviše približili autografima biblijskih knjiga. Zato je paradoksalno, ali isinito, da stvarni objekt kritičke egzegeze, tj. izvorni biblijski tekst, zapravo ne postoji ili pak postoji samo ukoliko je rekonstruiran kao teoretski objekt.²⁷ To nije slučaj samo s biblijskim tekstom, nego i sa svim knjigama antike koje su nam prispjele jedino u mnogobrojnim prijepisima. Zato ako se Biblija i u tekstualnom prenošenju suprilčila ostalim spisima ljudske prošlosti, to samo znači da Bog niti u tom pogledu nije odustao od krajnjih posljedica utjelovljenosti Riječi Božje. Kao što je božanstvo Logosa bilo prikriveno čovječstvom Isusa iz Nazareta, tako se i uslovljena Riječ Božja podložila svim zakonitostima ljudske upismenjenosti, ali time i do krajnje mjere izložila da bude čak i krivo shvaćena, kao što je u konačnici bio krivo shvaćen od većine svojih suvremenika i sâm nazaretski Bogočovjek.

Znanstvena egzegeza poštuje upravo tu Božju pedagogiju objave jer u potrazi za izvornim tekstom Biblije egzegeza svojim metodološkim instrumentarijem zahvaća sveukupnost, totalitet biblijskih prijepisa i rukopisa i u tom višetisućljetnom mnogoglasju nastoji otkriti i čuti onaj izvorni Glas kojim se Bog udostojao priopćiti čovječanstvu.^{27a} Tako se upravo na tekstualnoj kritici, kao temeljnoj egzegetskoj disciplini, najbolje vidi i svekolika eklezijalno-sluziteljska narav same egzegeze, koja pisanu Božju riječ nastoji istrgnuti samovoljnoj interpretaciji i fundamentalističkoj hirovitosti pojedinaca ili vjernih skupina najrazličitijih denominacija, koje prečesto ne samo da si stvaraju i kroje biblijski tekst po vlastitoj mjeri nego i osobne religiozne pretpostavke i predrasude učitavaju u takav tekst (da li *in bona fide* ili ne nije važno!) rasturajući ih kao istinsku Božju Riječ.

4. 3. Neću ovdje ulaziti u potankije opisivanje suvremenih egzegetskih metoda, jer o tome postoje već klasični udžbenici u kojima su detaljno ocrtani i kritički vrednovani pojedini metodološki pristupi Bibliji.²⁸ Reći su samo da se i danas tzv. *povijesno-kritička metoda* u svojim trima glavnim sastavnicama (*Form-Redaktions- i Traditionsgeschichte*), premda uz mnoga pročišćenja i izoštrenja

graecum post Eberhard Nestle et Erwin Nestle communiter ediderunt K. Aland, M. Black, C. M. Martini, B. M. Metzger, A. Wikgren, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1979ss; za Neovulgatu: *Nova Vulgata*, Libreria Editrice Vaticana, 1979ss; usp. C. TOMIĆ, »Nova Vulgata«, *BS* 51(1981)128-134.

²⁷ Usp. J. M. SEVERIN, »L' exégèse critique« (bilj. 7), str. 10-151; »... l' exégète ne saisit en pleine maîtrise que la totalité des copies du texte biblique, et il lui faut toujours chercher le texte en même temps que le sens du texte«.

^{27a} M. Petar KATANČIĆ, prevodilac prve hrvatske tiskane Biblije, u svom *Pridgovoru Prinashaoca Illyricskog*, citirajući sv. Grgura, naziva Bibliju »izgovori Božji«: »O! koliko csudna jest Dubljina Izgovorah Boxhjih!«, a svoju prevodilačku muku: »sedmolitni trud i posao Prineshenja SS. Slovah u moj narodni izgovor...«: *Sveto Pismo... sada u Jezik Slavno-Illyricski Izgovora Bosanskog' prinesheño... Sv. I*, Budim, 1831, cit. str. V i XII.

²⁸ Usp. napose W. EGGER, *Methodenlehre zum Neuen Testament. Einführung in linguistische und historisch-kritische Methoden*, Freiburg-Basel-Wien, 1987; J. SCHREINER (izd.), *Einführung in die Methoden der biblischen Exegese* Würzburg, 1971; K. BERGER, *Exegese des Neuen Testaments. Neue Wege vom Text zur Auslegung*, UTB 658; Heidelberg, 1977 ss.

(kao što se istinskoj znanosti i priliči), uspjela i u Katoličkoj Crkvi održati kao temeljni znanstveni pristup biblijskom tekstu.²⁹ Tu je činjenicu u spomenutom predavanju priznao i sâm kard. Ratzinger odlučnim riječima: »Za mene uopće nije dolazilo niti dolazi u pitanje neko odvratanje od velikih mogućnosti kritičke egzegeze... Nije riječ o bijegu od kritike, nego o kritičnijoj kritici, koja će imati u vidu granice i uvjetovanosti svoga vlastitog djelovanja.«³⁰ A da je suvremena katolička egzegeza svjesna tih svojih granica neizravno dokazuje ne samo činjenica da nakon *Dei verbum* nije izišao niti jedan dokument crkvenog učiteljstva kojim bi se izrijekom upozorilo na eventualna krivudanja u egzezezi nego i svijest samih egzegeta, kao što pokazuje primjer prof. Schürmanna, da oni svojim istraživanjem nipošto ne pretendiraju iscrpiti cjelokupnu i višelikstu stvarnost Riječi Božje, nego da samo žele naglasiti onaj njezin dio koji nam je zasljedodčen i crkvenom tradicijom prenesen u »svetim stranicama« (DV 24).

Među egzegetskim metodama pojavljuju se danas i neki novi pokušaji. Poneki su još uvijek takoreći u eksperimentalnoj fazi, poput sociološkog, retoričkog i feminističkog pristupa,³¹ dok su drugi, čini se, istrošili svoje mogućnosti, kao radikalni strukturalizam ili pak »psihološko-analitička egzegeza« jednog

²⁹ Usp. H. ZIMMERMANN, *Neutestamentliche Methodenlehre. Darstellung der historisch-kritischen Methode. 7. Aufl. Neubearbeitet von K. Kliesch*, Stuttgart, 1982. – Vrlo iscrpan kritički *status quaestionis* daje E. VALLAURI, O.F.M.Cap., »Il metodo storico-critico alla sbarra«, *Laurentianum* 30(1989)174–223: »In sostanza. Del metodo storico-critico non si può fare a meno, né oggi né domani: è un passo obbligato nell' accostamento della Parola, in particolare del NT. L' importante è che ci si muova con onestà intellettuale e competenza, senza fanatismi circa la consistenza dei risultati raggiunti, sempre rivedibili, né preclusioni verso metodi integrativi che nell' evolversi delle scienze del linguaggio vedranno successivamente la luce per una lettura sempre più ricca della Parola« (222). – Usp. također vrlo dobar prikaz: R. MARLÉ, »Historische Methoden und theologische Probleme«, u: H. VORGRIMLER – R. V. GUCHT (izd.), *Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert. Perspektiven, Strömungen, Motive in der christlichen Welt*, Freiburg-Basel-Wien, 1969 II, 245–278. Za katoličku je egzegezu u tom pogledu svakako temeljni dokument Papinske biblijske komisije *Sancta Mater Ecclesia* od 21. travnja 1964. o povijesnoj istini evanđelja, čije su glavne odrednice ušle u DV 19. Usp. Augustin kard. BEA, *Evanđelja u svjetlu povijesti i vjere. Novi znanstveni pogledi na Evanđelja*, Zadar, 1966; preveo dr. A. Kresina. U tom smislu tvrdnja A. Škrinjara, koji prenosi čini se po čuvenju izjavu M. Zerwicka, koju je potonji opet čuo od dominikanca »koji je sudjelovao kod tih tekstova« (zanimljiva metodologija prikupljanja informacija!), da »svi kardinali nisu znali što potpisuju« (A. ŠKRINJAR, »Sadašnje stanje biblijske znanosti« /bilj. 2, str. 313), više govori o samom autoru članka nego o dokumentu *Sancta Mater Ecclesia*

³⁰ J. RATZINGER, »Schriftauslegung« (bilj. 3), str. 10.

³¹ Za sociološki pristup usp. napose G. THEISSEN, *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, WUNT 19; Tübingen,² 1983. Za daljnju literaturu usp. Z. I. HERMAN, »Radino siromaštvo prvokršćanskih misionara s posebnim osvrtom na iskustvo sv. Pavla prema 1-2 Korinćanima«; u: K. RAHNER – Z. I. HERMAN, *Siromašni poradi Kraljevstva Božjega. Teološki – biblijski –pastoralni vidici*, Metanoja 99; Zagreb, 1990, str. 57–77. Usp. *Bibel und Kirche* 44(1989), r. 3, koji obrađuje »Neuere Zugänge zur Bibel«; J. KREMER, »Alte, neuere und neueste Methoden der Exegese«, *Bibel und Liturgie* 53(1980)13–22. – Za feministički pristup usp. E. SCHÜSSLER-FIORENZA, *In Memory of Her. A feminist theological Reconstruction of Christian Origins*, New York, 1983; M. BUSSMANN, »Anliegen und Ansatz feministischer Theologie«, U. G. DAUTZENBERG, H. MERKLEIN, K. MÜLLER (izd.), *Die Frau im Urchristentum*, QD 95; Freiburg-Basel-Wien, 1983, str. 339–358; A. GRÜNFELDER, »'Biti cjelovita, dobra, lijepa.' – Kritički pokušaj o feminističkoj teologiji«, *BS* 60(1990)209–228.

Eugena Drewermanna, koji čitavu poruku spasenja reducira na psihičko zdravlje pojedinca.³²

U tom kontekstu nije pretjerano reći da je vrhunska služiteljska uloga egzegeze u Crkvi da svojim izoštranim znanstvenim metodama čuva »svete stranice« od isključivih i jednoznačnih tumačenja i da *pažljivo* istražujući (»attente investigare«) očituje »što su hagiografi htjeli reći i što je Bog odlučio njihovim riječima otkriti« (DV 12), a to je ono što se u egzegezi zove literarnim ili doslovnim smislom Biblije.

5. Zaključak

Pitanje je i problem za sebe koliko su ti rezultati i ta stremljenja suvremene egzegeze prisutni u svijesti takozvanih običnih vjernika i u bazičnoj eklezijalnoj katehizaciji i evangelizaciji.³³ To je tema u koju ovdje ne mogu podrobnije ulaziti. Osobno sam uvjeren i smijem iz iskustva ustvrditi da su

³² Schürmann s pravom predbacuje Drewermannu da želi identificirati, odnosno poistovjetiti »das Heil Gottes mit psychischen Heilsein (und darum Seelsorge mit Psychoanalyse« (Id., »Bibelwissenschaft« /bilj. 2, str. 36, bilj. 53). – Usp. G. LOIIFINK – R. PESCH, *Tiefenpsychologie und keine Exegese*, SBS 129; Stuttgart, 1987, i odgovor samoga E. DREWERMANN, *An ihren Früchten sollt ihr sie erkennen*, Olten, 1988. Riječ je zapravo o »Streitschriften«, odveć »stranački« nabijenima da bi se moglo dobiti smiren i razložan pregled. Usp., naprotiv, A. GÖRRES – W. KASPER (izd.), *Tiefenpsychologische Deutung des Glaubens*, QD 113; Freiburg-Basel-Wien, 1988.

³³ Usp. SCHNACKENBURG, »Dei verbum« (bilj. 24), str. 191-192. – H. CONZELMANN, jedan od vodećih protestantskih egzegeta, jednom je ustvrdio (navodim prema citatu W. KASPERA, »Im Kreuzverhör: Jesus von Nazareth«: *Welbild* od 27. 12. 1972, str. 26) da Crkva, tj. vjernički narod, živi »praktisch davon, dass die Ergebnisse der wissenschaftlichen Leben-Jesu-Forschung in ihr nicht publik sind«. Usp., naprotiv, J. KREMER, »Die Bibel einfach lesen. Bibelwissenschaftliche Erwägungen zum nichtwissenschaftlichen Umgang mit der Heiligen Schrift«, u: R. SCHULTE (izd.), *Leiturgia – Koinonia – Diakonia. Fs. Kard. F. König*, Wien, 1980, str. 327-361; Id., *Die Bibel lesen – aber wie?*, Stuttgart, 1985, 9. izd.; Id., *Die Bibel – ein Buch für alle. Berechtigung und Grenzen »einfacher« Schriftlesung*, Stuttgart, 1986; R. SCHNACKENBURG, »Die Funktion der Exegese in Theologie und Kirche«, u: Id., *Maßstab des Glaubens. Fragen heutiger Christen im Lichte des Neuen Testaments*, Freiburg-Basel-Wien, 1978, str. 11-36. – Za primjenu Biblije i egzegeze u katehezi usp. C. BISSOLI, *La Bibbia nella catechesi. Problemi e orientamenti*, Torino, 1978; C. BUZZETTI, *La Bibbia e la sua comunicazione*, Torino, 1987; G. ZAVINI (a cura di), *Incontro con la Bibbia. Leggere – pregare – annunciare*, Roma, 1978; M. MAGRESSI, *Biblia i molitva*, Čokovac, 1988; preveo M. Kirigin OSB; nezaobilazan je u tom pogledu i pionirski pothvat, već godinama provjeren u našoj domaćoj katehezi: Ž. KUSTIĆ, *Mali ključ Biblije*, Mala knjižnica GK »Kovčeg« 6; Zagreb, 1974ss. Spomena je vrijedan također A. SALAS, *Catechismo Biblico para Adultos*, Madrid, 1977; tal. pr.: *Catechismo Biblico per Adulti*, Napoli, 1979. Valja, naravno, naglasiti još uvijek aktualne pred- i postkoncilске publikacije A. Läpplea. Usp. J. FUČAK, »Biblija kao sredstvo evangelizacije«: *BS* 45 (1975)283-300.

Eklezijalne katehetske potrebe s pravom traže od egzegeze da na dostupan način prikaže rezultate svoga istraživanja. Međutim kao i u drugim znanostima tako je i u egzegezi rijetko koji stručnjak istodobno i vrstan divulgator vlastite discipline. Ali vrijedi i obratan slučaj. Nerijetko se naime događa, da se egzegezom bave ljudi koji biblijske tekstove bez mnogo skrupula brže-bolje primjenjuju, »koriste« i učitavaju u osobnu ili zajedničarsku situaciju. Katkad to može biti efektno, ali često ipak ide na uštrb istinskoga smisla biblijskih izričaja. Zato je svakako na mjestu upozorenje, premda se možda neupućenima činilo prepotentnim, E. Käsemann-a: »Der Ungeduldige, dem es bloss um Ergebnis und mögliche praktische Verwendung geht, soll die Finger von der Exegese lassen. Er taugt nicht für sie, rechtschaffen betrieben sie nicht für ihn« (Id., *An die Römer*, HNT 6a; Tübingen, 1980, 4. izd.), str. IV.

rezultati suvremene egzegeze prisutni u običnih vjernika, pa čak i intelektualaca, podjednako kao što su rezultati suvremene astronomije i kozmologije poznati običnom čovjeku s ulice. Ali – gle paradoksa! – i taj se prosječni čovjek podjednako grije na suncu i jednako je očaran zvjezdanim nebom kao i najveći astronom, ako ne možda i više! Tako je i u Crkvi kroz stoljeća bilo vjernikâ, dapače i svetaca (a vjerojatno ih i danas ima), koji Bilbiju nikada nisu niti imali u rukama – a da ne govorim da su poznavali egzegetska dostignuća! – ali su se Biblijom napajali i hranili na onom nepresušnom izvoru koji *Dei verbum* naziva »viva vox Evangelii« (DV 8) ili živo naviještanje evanđelja u sveukupnom eklezijalnom ustrojstvu spasenja.³⁴

Ta je činjenica zasigurno za svakog egzegeta velika utjeha, jer – istražujući *pisanu* Božju riječ u njezinu svekolikom suzvučju i višelikosti – egzeget si posvješćuje fragmentarnost i granice svoje znanosti,³⁵ ali se istodobno i oslobađa tjeskobno preuzetne zabrinutosti i opterećenosti da bi o rezultatima njegova rada ovisila budućnost Crkve ili normalan suživot u eklezijalnoj zajednici: kao što jasno izriče *motto* ovogodišnjega Svećeničkog tečaja, Duh je Sveti onaj – a ne egzegeza – »po kojemu se živa riječ evanđelja razliježe u Crkvi i po njoj u svijetu« (DV 8).

Time se ni u kojem slučaju ne želi umanjiti vrijednost i zasluge suvremene znanstvene egzegeze, nego samo uputiti na njezine granice i na životni okoliš u kojem se egzegeza ima ostvarivati. Radostan sam da mogu nakon osamnaest

³⁴ Sv. Augustin prenosi legendu prema kojoj je neki pustinjač prodao svoju Bibliju da bi bio dosljedan savjetu samoga Pisma koje preporučuje da se sve proda ako se želi biti savršenim (usp. Sermo 227: PL 38, 1110). A i sâm Augustin, vrstan egzeget, pripominje da čovjek koji je nošen »vjerom, nadom i ljubavlju« ne treba Pisma, osim za poučavanje drugih, jer da mnogi žive od tih triju kreposti u samoći, bez knjiga (*De Doctrina christiana* 2,39 /43/; PL 34, 36). Usp. izvrstan prikaz: K. H. SCHELKLE, »Die Bibel in Der Kirche«, u: L. KLEIN (izd.), *Diskussion über die Bibel*, Mainz, 1964, str. 99-113 (navedeni primjeri str. 101).

Toma Čelanski izvještava da je sv. Franjo Asiški darovao siromašnoj majci dvojice svoje subraće prvi primjerak Evanđelja koji je Franjevački red posjedovao: »Mater duorum fratrum aliquando venit ad sanctum, fiducialiter ellemosynam petens. Cui condolens pater sanctus, vicario suo fratri Petro Cathanii dixit: 'Possumus aliquam ellemosynam facere matri nostrae?' Matrem quippe alicuius fratris, et suam et omnium fratrum matrem dicebat. Respondit ei frater Petrus: 'Nihil domi superest, quod ei dari possit.' Et aiecit: 'Unum Novum Testamentum habemus, in quo, breviario carentes, ad matutinum legimus lectiones.' Cui beatus Franciscus: 'Da matri nostrae Novum Testamentum, ut vendat illud pro sua necessitate, quia per ipsum monemur subvenire pauperibus. Credo equidem quod magis deo placebit donum quam lectio.' Datur ergo mulieri liber, et primum Testamentum quod in Ordine fuit, sacra hac pietate distrahitur« (Thomas de CELANO, *Vita II, Pars II, LVIII*; usp. Toma ČELANSKI, *Životopis sv. Franje Asiškog* /preveo o. D. Damjanović; Zagreb, 1977, str. 122). – Usp. W. Egger, »Den Herrn in den Schriften suchen. Franziskus von Assisi – Ein Leben nach dem Evangelium«, *Bibel und Kirche* 31(1976)122-125; Id., *Nachfolge als Weg zum Leben. Chancen neuerer exegetischer Methoden dargelegt an Mk 10,17-31*, Österreichische Biblische Studien 1; Klosterneuburg, 1979, str. 272-284; K. ESSER, »Begegnung mit dem Worte Gottes, das Schrift geworden ist«, u: Id., *Franziskus und die Seinen*, Werl/Westf., 1963, str. 199-212.

³⁵ »Heinrich Schlier, možda najvažniji suvremeni tumač Pavlovihi tekstova, pri kraju svoga monumentalnog komentara Poslanice Rimljanima, uvidjevši kako je nemoguće u jednoj dosljednoj objedinjenosti sintetizirati Pavlovu misao, završava gotovo bespomoćnom ali egzistencijalno istinitom tvrdnjom, da svi mi zapravo *živimo od fragmenata*, od iskustveno proživljenih i u konačnici spasijskih krhotina« (Z. I. HERMAN, »Radino siromaštvo« /bilj. 31/ 76; usp. H. SCHLIER, *Der Römerbrief*, HThKNT VI, Freiburg–Basel–Wien, 21979, str. 455.

godina ponoviti i potvrditi vidovitu konstataciju koju je napisao (i, kako mi je rečeno, pred Biskupskom konferencijom Jugoslavije izrekao) pokojni dr. Ante Kresina, jedan od najzaslužnijih suvremenih hrvatskih bibličara: »Katolička je biblijska znanost danas toliko jaka i trijezna i vjerna Crkvenom Učiteljstvu u svim svojim smjerovima da je jedva moguće zamisliti da bi pojedini katolički autor mogao uspjeti, podlegavši negativnim tendencijama racionalističkih teologa i egzegeta, iskočiti u Crkvi kao nosilac novih neprihvatljivih stavova. Sami bi ga katolički egzegete upozorili na skretanje... Za katoličku se biblijsku egzegezu smije sa sigurnošću reći da je stekla povjerenje i mirnu i staloženu radnu atmosferu.«³⁶

RIASSUNTO

L' intento del presente saggio (= »L'esegesi contemporanea nella Chiesa«) è di evidenziare alcuni aspetti principali e i metodi salienti dell' odierna esegesi biblica: 1) l'apporto dell'esegesi allo sviluppo delle scienze teologiche (in particolare della dommatica con riferimenti critici ad alcune sintesi dommatiche e al loro modo di adoperare, oppure ignorare, i risultati dell'esegesi: H. Küng, E. Schillebeeckx, K. Rahner), nonché all'riavvicinamento ecumenico delle Chiese; 2) il contesto ecclesiale dell'esegesi e il multiforme aspetto della Parola di Dio (mettendo in rilievo alcune importanti intuizioni di H. Schürmann nel suo recente articolo »Bibelwissenschaft unter dem Wort Gottes. Eine selbstkritische Besinnung«); 3) il metodo storico-critico in quanto concetto riassuntivo di diversi approcci scientifici alla Bibbia; 4) il ruolo diaconale dell'esegesi scientifica nella Chiesa.

³⁶ A. KRESINA, »Stanje biblijskih znanosti poslije Drugoga Vatikanskog Sabora«, *BS* 43(1973)217-224 (cit. 224). – Tu »mirnu i staloženu radnu atmosferu« katolička egzegeza zahvaljuje, uvjeren sam, napose zamolbi Pija XII, upućenoj još 1943, u teškim ratnim vremenima, »svim sinovima Crkve« (»kćeri Crkve« su vjerojatno već onda bile tolerantnije): »Katolički tumač, potaknut djelatnom i jakom ljubavlju svoje znanosti te iskreno odan svetoj majci Crkvi, ne smije se... nikad obeshrabriti: uvijek iznova neka pristupa ovim teškim još neriješenim pitanjima, ne samo zato da otkloni prigovore protivnika nego i zato da pronade temeljito tumačenje, koje će biti u vjernom skladu i s naukom Crkve... a ujedno kako treba udovoljiti sigurnim zaključcima profanih znanosti. ... A svi sinovi Crkve neka budu svjesni da moraju pokušaje ovih radinih poslanika u vinogradu Gospodnjem prosuđivati ne samo pravično nego i s najvećom ljubavlju. I neka se klone one premalo razborite revnosti koja drži da sve što je novo, baš zato što je novo, treba napasti ili dovesti u sumnju« (Papa Pijo XII, *Divino afflante Spiritu. Enciklika o unapređenju studija Svetoga pisma*, Dokumenti KS 20; Zagreb, 1968, str. 25).